

GISÈLE

Eerder verschenen van Susan Smit:

Heks

Wijze vrouwen

De stad en de sterren

Elena's vlucht (roman)

De zweefmolen

Letterhonger

Wat er niet meer is (roman)

100 spirituele plekken die je gezien moet hebben

Vloed (roman)

Wijze mannen

Zwanger met lichaam en ziel

Zoals jij bemint (verhalenbundel)

Sterrenstof

Susan Smit

Gisèle

Lebowski Publishers, Amsterdam 2013

© Susan Smit, 2013

© Lebowski Publishers, Amsterdam 2013

Omslagontwerp en fotomontage: Riesenkind

Omslagfoto: © Wilhelm Tobien/Corbis/HH

Auteursfoto: © Paul de Graaff / Happinez

Typografie: Perfect Service, Schoonhoven

ISBN 978 90 488 1744 3

NUR 301

www.susansmit.nl

www.lebowskipublishers.nl

Lebowski Publishers is een imprint van Dutch Media Uitgevers bv

Opgedragen aan mijn grootouders Daan en Nettie

Voor hen die weten dat ze niets weten, alleen kunnen leren

De zachte krachten zullen zeker winnen
in 't eind.

Henriette Roland Holst

I

Gisèle

Gisèle kneep haar ogen tot spleetjes en tuurde door haar wimpers naar de stukken gebrand glas. Het was altijd weer een verrassing hoe het uit de oven kwam. De verf die ze erop had aangebracht, was door de hitte versmolten met het glas en van tint veranderd. De kleuren bevielen haar. Het rood van de mantel van de vrouwenfiguur was diep en gloeiend, met schaduwen tussen de plooien die nog vlammender rood waren en hem diepte gaven.

De afgelopen weken had ze aan één stuk doorgewerkt. Ze had maaltijden overgeslagen, nauwelijks geslapen en was doorgegaan tot haar handen trilden en het zwarte krijt vlekken maakte op het papier. Maar het was de moeite waard geweest; langzaam viel haar werk samen met de beelden in haar hoofd, in een ruimte die nooit door een woord was betreden, maar bestond uit kleuren, vormen en sferen. Uit dat schemerduister haalden haar handen een tastbare voorstelling naar het papier. Dat reiken, rondtasten, vastpakken en uiteindelijk naar het stoffelijke niveau trekken maakte haar diep gelukkig.

Haar atelier in Leeuwen-Maasniel was vervallen en tochtig, maar het daglicht viel er gul binnen en het bevond zich niet al te ver van Roermond, waar Joep Nicolas in de tuin van zijn huis een glazenieratelier had. Daar bracht ze haar werktekeningen met de raamstijlen en de kleurnummers naartoe en begon het eigenlijke glasschilderen.

Het atelier van Joep bood ruimte aan lange rekken met platen antiekglas erin. Ze had het glas gekozen met de ribbels, strepen en glasballetjes waarvan ze dacht dat deze haar compositie van de vrouwenfiguur en de engelen eromheen zouden verlevendigen. Alles valt

of staat met de glaskeuze, had ze van Joep geleerd. Je kunt geen huis bouwen met ondeugdelijke bakstenen, hoe gedegen het ontwerp ook is. Ze had de speciale verf er met daskwasten en penselen op aangebracht en later met pennetjes en gepunte houtjes verfijnd.

Nu was het glas gebrand en lag het op de lange werkbank voor haar. Het was niet langer mogelijk om eraan te schaven, dit was het eindresultaat. Voorzichtig zette ze een van de glaspanelen, die tussen twee raamstijlen geplaatst zou worden, recht overeind zodat het licht erdoorheen viel. Ze zag onmiddellijk wat ze al vreesde: het glas liet te weinig licht door op plekken waar het juist doorheen zou moeten stralen. Zuchtend legde ze het weer neer. Ze zou dit paneel moeten overdoen.

Het glas in lood was bestemd voor de Hubertuskerk die in Genhout werd gebouwd. Een hele stoet Limburgse kunstenaars werkte mee om de kerk te verfraaien, allen rooms-katholiek. Of in ieder geval katholiek genoeg. Alle kunstschilders, beeldhouwers en glaszchilders hadden van het bestuur van de Hubertuskerk min of meer de vrije hand gekregen. De beloning zou vanwege de crisis minimaal zijn, dus de bestuursleden waren allang blij dat er genoeg kunstenaars waren gestrikt.

‘De kunst moet bij de kerkganger godvrezendheid opwekken,’ had de pastoor Gisèle alleen op het hart gedrukt. Die wens was zo algemeen dat je er alle kanten mee uit kon – en er dus niet echt rekening mee hoefde te houden.

Gisèle mocht een raam maken met een afbeelding van Sint Cecilia; Joep Nicolas maakte er tien. Zo lagen de verhoudingen. Joep was de meester, zij de leerlinge die langzaam op eigen benen probeerde te staan. Ze verdacht hem er zelfs van het kerkbestuur te hebben overtuigd om haar een eigen opdracht te geven en haar niet alleen als zijn assistente in te huren. Hij zou het niet toegeven, dacht ze glimlachend.

Met deze eigen opdracht was er een merkbare verschuiving in het machtsevenwicht tussen hen ontstaan. Gisèle wilde Joeps mening over haar raam wel horen, maar pas later, als het zo goed als

voltooid was. Ze wilde niet dat zijn visie op welke manier dan ook haar keuzes zou beïnvloeden. Als hij in het atelier was en ze zijn blik vluchtig over haar werk zag gaan, keerde ze zich lichtjes van hem af om hem te ontmoedigen er iets over te zeggen. Dan zweeg hij, maar ze voelde dat het hem moeite kostte.

Ook tijdens het werken aan de Cecilia bleef Gisèle Joep assisteren. Ze legde zich vooral toe op het vergroten van zijn op schaal gemaakte werktekeningen. Andere keren knipte ze met de sjabloonschaar de lijnen van het loodpatroon of maakte ze grisaille, glasverf, door fijn gemalen ijzeroxide, poederglas en borax te vermengen.

Joep geloofde in een herstel van de meester-leerlingtraditie in de kunsten. Hij kon geestdriftig vertellen over het werk van Rubens waarbij je niet meer kon zien waar de meester en waar de leerling aan het werk was geweest. Een discipel moest 'dienend behulpzaam zijn' om de meester te verlichten in zijn taken en al doende het vak leren. Gisèle schikte zich moeiteloos in haar dienende rol. Zij wilde zich in deze fase van haar kunstenaarschap niet met haar eigen verbeelding en gedachten opsluiten, maar opgaan in de dagelijkse praktijk van een atelier. De vruchten daarvan had ze al geplukt. Ze had de praktische kanten van het gecompliceerde glazeniersvak nooit zonder Joep onder de knie kunnen krijgen en ook haar schilderijen en pentekeningen vertoonden een lossere stijl en enscenering sinds ze bij hem werkte.

Tijdens een van haar eerste bezoeken aan Joep en zijn vrouw Suzanne in het grote oude huis aan de Sint Jansstraat, waarbij ze enkele van haar beste tekeningen had meegebracht, vroeg Joep al of ze niet eens wilde proberen om een van zijn schetsen te vergroten. Ze wilde wel, maar durfde er niet aan te beginnen waar hij bij was. Pas na middernacht, toen iedereen zich had teruggetrokken, sloop Gisèle van haar logeerkamer naar het atelier in de tuin. Ze koos een schets van twee apostelen en maakte met houtskool een *carton*, een tekening die even groot was als het raam waarvoor het bedoeld was. Ze begon weifelend en schuchter, niet gewend zoveel ruimte te nemen, maar gaandeweg werden haar streken krachtiger en treffender.

Bij de eerste ochtendschemering kwam Joep het atelier binnenlopen en sloeg haar verbaasd gade. Uit zijn mondhoeken die omhoog krulden stelde Gisèle opgelucht vast dat hij aangenaam verrast was. Verlegen maakte ze zich uit de voeten om wat slaap in te halen.

Nadat ze de contouren van het mislukte gedeelte van de voorstelling opnieuw op glas had gezet, was het te laat om nog terug naar haar eigen atelier te gaan. Zoals zo vaak zou ze de nacht doorbrengen in het huis van Joep, zijn vrouw en hun twee dochters. Suzanne was beeldhouwster en, nadat haar zus met hem in het huwelijk was getreden, familie van de schrijver Aldous Huxley. Het was Suzannes portret geweest, gemaakt door Joep, dat meester en leerling bij elkaar had gebracht. Op een tentoonstelling in de Beaux-Arts in Brussel werd Gisèle getroffen door het portret *Suzanne met schaar*. Er lag een onnoemelijke tederheid in de streken en een verlegen zachtheid in de blik van de vrouw, die haar ontroerden. Zó wilde zij leren tekenen. Via schildersvrienden regelde ze een kennismaking.

Suzanne bleek inderdaad zachtaardig van aard, maar bepaald niet verlegen. Ze uitte onverholen haar mening over kunst, politiek en actualiteiten. Als ze sprak werd duidelijk dat ze naar de anderen had geluisterd, maar zelf ook goed had nagedacht en met een afgewogen oordeel kwam. Haar aanwezigheid in huis was onnadrukkelijk, maar bepalend. Met zachte hand leidde ze het gezinsleven in goede banen, zodat de chaos die haar echtgenoot aanrichtte beperkt bleef. Die zachte, maar krachtige hand gebruikte ze ook om haar beelden te vormen en haar dochters op te voeden.

Voor Gisèle was Suzanne een goede vriendin geworden. Als Belgische sprak Suzanne Frans en dat was voor Gisèle, die nog maar kort in Nederland verbleef en de taal niet meester was, een verademing. Ze voelde zich niet langer geïsoleerd door het hekwerk van de taal, dat haar buitensloot en tot afzondering dreef. Verheugd om zich te kunnen uiten in woorden die haar bekend waren, werd ze gemakkelijk vertrouwelijk met Suzanne, die op haar beurt blij was eens een vrouwelijke kunstenaar in haar omgeving te hebben.

Tegen het Nederlands had Gisèle in eerste instantie een weerstand gevoeld die verband hield met haar gedwongen verblijf hier. Met grote tegenzin had ze Parijs verlaten, waar ze na haar tekenopleiding aan de Académie de la Grande Chaumière als *élève libre* aan de École Nationale des Beaux-Arts werkte en tussen de lessen door bijverdiende als kopiïst van populaire schilderijen. De beurskrach in New York, met wereldwijde catastrofale gevolgen voor economie en privékapitaal, had ook bij haar familie diepe financiële wonden geslagen. Gisèles verblijf en studie in Parijs konden niet langer opgebracht worden. Er zat niets anders op dan terug te keren naar haar ouders, die in verband met haar vaders reizende beroep als geoloog op dat moment in kasteel Wylre in Zuid-Limburg woonden.

Ze sprak Duits, Frans en Engels, maar geen woord Nederlands. Of één dan; het woord ‘Herengracht’, de gracht waar haar grootouders tijdens hun leven hadden gewoond.

Nog volledig in beslag genomen door haar verrichtingen liep Gisèle door de tuin naar het huis, waar ze Suzanne lezend in de huiskamer aantrof. Joep had zich in zijn studeerkamer teruggetrokken en de meisjes waren naar bed. In leeftijd stond Gisèle met haar vierentwintig jaar tussen de ouders en hun dochters in. Ze voelde zich bij allemaal prettig, maar bij Suzanne nog het meest.

Suzanne keek op toen Gisèle binnenkwam en legde haar boek glimlachend weg. ‘Smaakte het avondeten je?’ vroeg ze.

Het avondeten. De dienstmeid had haar een bordje in het atelier gebracht, maar Gisèle was in de roes van het werken vergeten ervan te eten. Suzanne zou het begrijpen, want ook zij kende de allesoverheersende drang om iets te maken, maar Gisèle wilde haar niet kwetsen.

‘Heerlijk,’ zei ze dus maar.

Ze zou het voedsel morgenochtend vroeg meteen wegkieperen.

In het huis van de Nicolas’ was het een komen en gaan van schilders, dichters en beeldend kunstenaars. De dichter Jacques Bloem was er

vaak te vinden en ook Adriaan Roland Holst kwam er regelmatig een paar dagen op bezoek vanuit Bergen. Jany, zoals intimi hem noemden, was een knappe man, klein van stuk en wat gebogen, met een dromerige oogopslag. Met zijn gegolfde haar, lichtbruine tweedjasje, vlinderstrikje en plusfour zag hij eruit als een dandy.

In Roermond vond Gisèle een nieuwe kring van gelijkgestemden die dan misschien een stuk ouder waren dan haar schildersvrienden in Parijs, maar minstens even inspirerend. En als jongste meisje met drie oudere broers was ze gewend om onder mannen te verkeren.

Jacques Bloem had haar, nadat hij haar voor het eerst bij Joep had ontmoet, een briefkaart gestuurd waarop hij zijn aanbidding voor haar had beschreven: ‘Ik ben volkomen buiten zinnen. Is het waar? Ja, zij is het. Dat beminde wezen dat luistert naar de zoete naam Gisèle. Verrukkelijke naam die me raakt gelijk de vleugel van een paradijsvogel – en wat voor een paradijs! Dankzij haar is er een plaats op deze wereld – moet ik die nog noemen? Het is Roermond, waaraan ik een diepe dankbaarheid wijd. Voor eeuwig een heilige stad, want ik heb haar daar gezien.’

De Fransen noemden dat *conter fleurette*, ‘spreken in bloemetjes’, dacht Gisèle geamuseerd, dus wat dat betreft deed de man zijn naam eer aan. Ze was gestreeld, maar niet in het minst in verlegenheid gebracht; het was een goedmoedig flirten. De eerstvolgende keer dat ze Bloem weer zag gaf ze hem, waar iedereen bij was, een vriendschappelijke zoen op zijn wang en zei hoe hij haar had opgevrolijkt met zijn post.

Het gezin Nicolas had een goede uitwerking op Gisèle. De kalme en vastberaden Suzanne gaf een prettig tegenwicht aan de explosieve energie die de temperamentvolle, soms opvliegende Joep in het huis bracht. Hij was een overdonderende persoonlijkheid: een onderhoudende verteller die zijn anekdotes kruidde met overdrijving en lachsalvo's, een gulle gastheer die nooit ophield wijnen en spijzen aan te bieden, en een *Don Juan*, zo had Gisèle al gauw in de gaten. Er waren jonge vrouwen die hij bezocht en wier namen in de conversatie opdoken. Op zulke momenten keek Gisèle geschrok-

ken naar Suzanne, maar zij leek er niet door van streek te zijn. Haar glimlach was vergoelijkend.

‘Een man als Joep kent geen mate,’ had Suzanne gezegd toen ze er eens naar vroeg, ‘niet in het leven, niet in de kunst en ook niet in de hartstocht. Daarom ben ik juist voor hem gevallen.’

Gisèle begreep hieruit dat ze deze keerzijde van de medaille accepteerde omdat ze hem niet kwijt wilde. Dat Suzanne zelf ook van het open huwelijk profiteerde, ontdekte ze pas toen Suzanne een paar dagen wegging met haar minnaar van het moment. Aan Gisèle werd gevraagd of ze wat tijd met de meisjes wilde doorbrengen.

Joep liet ook niet na met haar te flirten. Zo ging hij nu eenmaal met vrouwen om, hield ze zichzelf voor als haar verlegenheid haar parten speelde – ze zou zich beledigd moeten voelen als hij het niet deed. Hij had een keer met zijn wijsvinger langs haar blote arm gestreken, alsof hij een lijn over een schildersdoek trok. Hij deed het met ernstige aandacht en keek haar daarna recht in de ogen aan. Hij was haar aan het testen.

Het lukte haar om onbewogen terug te kijken, ook al voelde het alsof er tien klokken tegelijk twaalf uur sloegen. Ze was vierentwintig en op liefdesgebied tamelijk onervaren. Op de kunstacademie had ze dan wel een vriendje gehad, maar met hem was vrijen beperkt gebleven tot elkaar stimuleren zonder dat er een enkele knoop was losgemaakt. Ze miste hem, maar meer zoals je een plek mist, een uitzicht vanuit je vroegere slaapkamerraam.

Joep was vijftien jaar ouder dan zij en als zijn tomeloze energie in het dagelijks leven een afspiegeling was van zijn gedrag in bed, wist ze niet wat ze daarvan moest denken. Zijn onstuimigheid was tegelijkertijd intrigerend en beangstigend, wat weer een vreemd soort opwinding teweegbracht. Ze vond het spannend, op dezelfde manier als toen ze als kind stiekem de liefdesbrieven had gelezen die haar tante, gravin Purgstall, voor haar huwelijk van een vrijer had ontvangen en die ze in een kistje in hun kasteel in Oostenrijk had gevonden.

‘Ik zou als een hondje aan je voeten willen liggen en willen dat je

lieve kleine voetjes me schopten, dan zou ik kermen van genot.’

Ze had geweten dat ze moest stoppen met lezen omdat het geen pas gaf en ze ieder moment betrappt kon worden, maar de nieuwsgierigheid was te groot geweest.

Onder Joeps verlangende blik voelde ze hoe iets in haarzelf begon te schudden en verschuiven. Zich begeerd weten was een krachtig elixer waar ze nog niet vaak van had geproefd. Niet dat ze de waarderende blikken, de zogenaamd achteloze ondersteuningën als ze een trap op liep en de vleiende woorden van mannen niet had opgemerkt, maar ze had er nooit op willen reageren – dúrven reageren. Want zodra je maar de kleinste respons gaf, zo vermoedde ze, ging een man steeds verder. Het was als een beer die zich vlak voor je op twee poten heeft opgericht, recht in de ogen kijken; dan viel hij aan.

Dat aanvallen was twee weken geleden gebeurd, midden op de dag in het atelier. Ze was de loodstrippen met loodnagels tegen het glas aan het vastzetten. Dat was een nauwkeurig klusje; het glas moest precies in de gleuf van het lood passen, anders zouden er kieren tussen het glas en het lood ontstaan en paste het paneel niet meer in de raamspanning. Ze was zo in beslag genomen door haar werk dat ze niet had gemerkt dat Joep achter haar was gaan staan. Toen ze een zachte streling over haar rug voelde, draaide ze zich met een ruk om. Pal voor haar was daar ineens zijn gezicht, en zijn adem op haar huid. Ze draaide niet weg en toen hij zich vooroverboog om haar te kussen, sloot ze haar ogen.

Zijn kus was onverwacht teder. Hij wilde haar waarschijnlijk niet afschrikken en dat strelde haar. Pas toen hij zijn handen om haar middel sloot en ze naar haar billen liet glijden, kwamen de gedachten. Schuldbewuste gedachten aan Suzanne, aan de meisjes, aan zijn andere vriendinnen, aan haar ouders. Ze verstijfde en het duurde enkele ogenblikken voor de sensatie van die grote mannenhanden op haar lichaam haar opnieuw in beslag nam. Voor het eerst voelde ze wat het betekende om billen te hebben, billen die omvat konden worden, gestreeld, waar zachtjes in geknepen kon worden. Ze werd zich van de ronde vorm gewaar, de huid die meegaf en

weer terugsprong, de zenuwen die in verbinding stonden met haar geslacht.

Toen hij stopte met kussen en ze haar ogen opende, zag ze de paniekerige lust die mannen leken te hebben als ze de controle dreigen kwijt te raken. Joep kuchte en zweeg, alsof hij nog even niet kon vertrouwen op zijn stem. Hij moest zich in toom houden en dat wond haar op.

De rest van de dag en de dagen daarna deed hij zijn best steeds een montere, joviale toon aan te slaan die duidelijk maakte dat ze geen romantiek hoefde verwachten. Gisèle vond deze afstand tijdens het werken ook wel rustig en comfortabel, maar 's nachts gingen haar gedachten terug naar hoe haar lichaam had aangevoeld onder zijn aanrakingen.

Gisèle bleef tot laat in de avond met Suzanne praten. Zelfs nadat Suzanne om een uur of twaalf naar bed was gegaan, bleef Gisèle bij het smeulende vuur zitten. Ze gooide er geen nieuwe houtblokken op, maar schepte er genoeg in om het vuur langzaam uit te zien doven. De kamer werd, zoals bij een zonsondergang ook zou gebeuren, steeds donkerder en stiller. Het hielp haar om afstand te nemen van het raam waaraan ze had gewerkt. Toen ging ook zij naar boven.

Ze was nog maar net tussen de lakens gegleden toen ze een klein klopje op de deur van de logeerkamer hoorde. Ze stapte in haar nachthemd, een katoenen ding dat ze van Suzanne geleend had, uit bed. Het was Joep, die haar met vragende, bedeesde ogen aankeek. Ze weifelde even, maar draaide zich toen om en liep met trage stappen terug naar het bed. Ze liet de deur openstaan.

Jany

Op de drempel van zijn hotelkamer nam Jany het gezicht van de vrouw, Germaine heette ze, nog eenmaal tussen zijn handen, keek haar aan met een blik waaruit tederheid moest spreken en kustte haar zacht op de lippen.

‘Je bent me zo lief,’ zei hij en hij zag dat hij haar maar half overtuigde.

Ze draaide zich om en liep met een hoge rug weg.

Hij zuchtte diep nadat hij de deur achter haar had gesloten. Het was een zucht van deceptie en – zo stelde hij somber vast – schaamte.

Even tevoren was hij met deze vrouw uitgeput in de kussens teruggezonken. Ze hadden gefluisterd, er had een trage glimlach om haar lippen gespeeld waar verzadiging en ook wel wat triomf in te lezen viel, er was kalmte geweest. Maar die kalmte, zo wist hij, duurde nooit lang. De aanwezigheid van een vrouw die na de daad intimiteit verlangde maar met wie hij niets meer deelde dan lust, wekte wrevel in hem op. Zeker als de vrouw in kwestie zich meende te moeten interesseren in de dichter die hij was, zoals deze Germaine had gedaan toen ze hem vroeg naar de uitleg van bepaalde strofen, verdween zijn genegenheid als sneeuw voor de zon.

Het werd hoe langer hoe erger met die ongedurigheid. Hij was nu achtenveertig jaar oud en de weezin die hij kon voelen voor een vrouw met wie hij zo kort daarvoor verstrengeld was geweest, kwam hem zelf onbegrijpelijk voor. Hoe iets bekoorlijks zo snel in iets onwaardigs kon veranderen, dat was schaamtevol. Hij vond in zijn vriendinnen een bevrijding van zichzelf – niet alleen in hun

omhelzing, maar ook in het samen praten. Tijdens elke ontmoeting was hij gul met het uiten van zijn bewondering en vertedering, niet om er glans aan te geven, of niet alléén, maar omdat hij dat oprecht zo voelde. Maar het beklifde niet. Achteraf, als hij weer op zichzelf was, kwam het hem leugenachtig voor.

Hij ging voor het raam staan. Het Parijs dat voor hem uitgestrekt lag, voelde sinds zijn eerste bezoek in de jaren twintig (dat hij tot enkele maanden had opgerekte) als een tweede thuis. Hij was hier nu opnieuw naartoe gekomen om na te denken over de voltooiing van zijn bundel *Een winter aan zee*. Nu hij er was besefte hij dat dat geen goed idee was geweest. Parijs, ook al hield hij zich dit keer verre van de beau monde, bood te veel verlokkingen in de vorm van oude vriendinnen om zich te kunnen concentreren.

Zijn uitgever had hem verzekerd dat de dichtbundel klaar voor uitgave was, maar zelf had hij het idee dat er nog enkele strofen bij moesten om het manuscript compleet te maken. Hij zou een bezoek brengen aan Eddy en Bep du Perron in hun appartement aan de boulevard Murat, maar verder zou hij zich afzonderen om zich te richten op zijn werk. Behalve enkele nieuwe gedichten schrijven wilde hij ook de volgorde herzien. Met dat doel schoof hij aan het kleine eikenhouten bureau bij het raam en begon door het manuscript te bladeren.

Die avond had hij, tegen zijn voornemens in, afgesproken om te gaan eten met Raymonde. Bij die gedachte maakte zich, tot zijn ergernis, alweer een groeiend verlangen van hem meester.

Als puberende jongen was hij geschrokken van zijn groeiende erotische gevoelens. Zeker toen hij er onder toezicht van zijn familie en de strenge zeden van de tijd geen uiting aan kon geven, liet de gedachte hem niet los dat hem iets mankeerde. Zijn verliefdheden waren onstuimig en maakten hem hulpeloos, niet in staat zijn gedachten op iets of iemand anders dan de begeerde ander te richten. Het dierlijke van zijn lust, die bezetenheid die elke beschaving aflegt, beangstigde hem. Pas toen zijn verlangens werden ingelost en

hij de verrukkingen van de vleselijke liefde leerde kennen, vond hij een rechtvaardiging voor zijn obsessie. En hij ondervond bovendien dat hij ertegen opgewassen was – iets waar hij als maagd niet op durfde te vertrouwen. Het verlangen voelde destijds zo groot dat hij dacht dat de daad hem zou verslinden. Het tegenovergestelde was waar: zodra zijn drift een uitweg had gevonden, werden de verliefdheden niet heviger, maar flauwer.

Het slapen met een geliefde luidde niet meteen het einde in, maar was toch zeker het begin van het einde van zijn roes. Het was dan nog slechts een kwestie van tijd voordat zijn oog op een andere vrouw viel en er een nieuwe koorts kwam opzetten. Hij verliet een vrouw in een rechte lijn, zonder al te lang stil te staan bij haar gevoelens, maar als zij weer eens in zijn gedachten of in zijn buurt was, dan aarzelde hij niet de draad op te pakken. De vrouwen stemden bijna altijd in met een weerzien.

Jany's hartstocht – zijn familieleden noemden het grappend 'bronstigheid' – begon op te vallen toen hij halverwege de twintig was. Het gevoel 'anders' te zijn verdween toen hij te horen kreeg dat het licht onvlambare temperament in de familie Roland Holst zat. Er waren enkele vrouwen in de familie bij wie dit tot een nogal avontuurlijk leven had geleid en ook zijn vader was vatbaar voor erotische bekoring.

Zijn dichterschap, dat van meet af aan successen kende, verschafte hem toegang tot veel en bovendien mooie vrouwen. Zijn uiterlijk – slank, nonchalant chic gekleed, met een intrigerende mengeling van arrogante afstandelijkheid en een zachte, gevoelige uitstraling – deed de rest. Veel vrouwen zagen in hem een getroebleerde dichter die hun affectie nodig had. In eerste instantie maakte hij gebruik van zijn professe, veelal door hun poëtische, bewonderende brieven te schrijven, maar al snel liet hij zijn beroep buiten beschouwing. Met bedgenoten besprak hij geen dichtkunst, was zijn stelregel. De twee zaken, liefde en poëzie, stonden voor hem op gespannen voet met elkaar. Zodra er een vrouw van vlees en bloed ten tonele verscheen, verdween de muze door de achter-

deur. Vrouwen had hij nodig om zich goed te voelen, maar als ze te dichtbij kwamen en te lang om hem heen bleven hangen, voelde hij zijn dichtertelijke productiviteit en inspiratie wegzakken.

Jany bleef enkele uren aan het bureau zitten, volhardend tegen beter weten in, en kleeftde zich toen voor het diner. Onderweg naar het restaurant besloot hij dat hij de volgende dag zou uitchecken en doorreizen naar Bretagne. *Winter aan zee* zou in Parijs niet voltooid worden; op het platteland gaf hij zichzelf meer kans. Eddy du Perron had hem verteld over de noordkust, hoe eenzaam en verlaten het daar kon zijn. Eddy had zich meerdere malen in een hotel in die streek van de wereld afgezonderd om te schrijven.

Hoe langer hij over zijn voornemen nadacht, hoe idealer het hem leek: hij zou er niet in de verleiding komen vriendinnen op te zoeken en zou er de zee binnen handbereik hebben, zoals die ook in Bergen aan zijn voeten lag in de winters dat hij aan de bundel had gewerkt. Van alle stemmen van de aarde was hij voor die van wind en zee het meest bevattelijk.

Raymonde bleef die nacht slapen. Ze was gewillig en bereid om af te zien van beloftes. Nog voor ze ontwaakte pakte hij zijn spullen bij elkaar en nam hij de trein naar Quimper. Hij reisde, na de kathedraal en het museum te hebben bezocht, met de bus door naar Pointe du Raz, de uiterste westpunt van Finistère. Daar huurde hij een kamer in een hotel dat hem vooral aansprak omdat het was genoemd naar de in zee verzonken stad uit de Bretonse legenden: Ville d'Ys.

Het was een eenvoudige, bijna armoedige kamer, maar het uitzicht over de groene heuvels, de rotsen en de zee was adembenevend. Toen Jany de ramen openzette stortte de wind naar binnen alsof het een wild dier was. Geamuseerd sloot hij ze weer, tevreden met zijn keus om de stad te verlaten en de elementen op te zoeken. De weidse zeelucht en de hoge wolken zouden hem helpen om een staat van bewustzijn te bereiken waarin hij kon schrijven. Om hem heen begon het al ruimer te worden, een weldadige stilte daalde in hem neer.

Hij maakte een wandeling langs de bruingrijze rotsen, die steil en scherp de zee in doken, en keek naar de golven die ertegenop botsten, woedend dat ze in hun stroom onderbroken werden, en die hoog, soms loodrecht naar boven, opstoven met wit schuim. Nergens kwam hij bekenden tegen en er was niemand die hem als ‘de dichter’ herkende. Dit was een plek die hem opriep om tot inkeer te komen en de moed te vinden om zichzelf te ontmoeten. Daar was moed voor nodig, jazeker, want als het wezenlijke zich aan een mens opdrong was dat niet altijd een plezierige aangelegenheid. Dit oord suizelde van angst en vrezen. Alles waaraan je denkt te zijn ontkomen, alles wat je hebt buitengesloten of verzwegen, zal je in de stilte aan een verhoor onderwerpen.

Een dichter die deze angst niet trotseert mag zichzelf geen dichter noemen, vond Jany. Schrijven vraagt om afzondering, de diepste eenzaamheid zelfs. Het vereist een afdalen in jezelf, bedacht op de onbeduidendste emotie, meest futiele herinnering en geringste observatie om op te diepen en uit te bouwen tot een gedicht. Om te kunnen dichten moet er een rustige blik zijn die tegelijkertijd naar binnen is gekeerd en naar buiten is gericht – een dromen met open ogen.

Hij was lang genoeg dichter om te weten dat deze droomstaat, waarvan hij al wandelend een voorzichtig begin voelde, altijd meer rijkdommen prijsgeeft dan de alledaagse, handelende staat van zijn. Er blonk iets in door van het mysterie van het bestaan. Als hij gehoor gaf aan de droom voelde hij dat hij een ertsader van het geheim aanboorde. Dan was het zaak om eerst te voelen, doorleven en begrijpen, en vervolgens te verwoorden en verklanken.

Hij liep verder naar het strand van de Baie des Trépassés, de Dodenbaai, die is vernoemd naar de verdronken zeelieden die er zijn aangespoeld. De wind stooft wolkenpartijen voort, wolken die hij in een gedicht eens ‘heldere droomnomaden’ had genoemd.

Hij stond stil, leunde op zijn wandelstok en tuurde naar het water, in de tinten lood, tin en zilver, en het gelige schuim dat

erop lag waarvan de bovenste laag door de wind werd opgetild en meegenomen. Hier bestond een andere orde der dingen, een tijdsloosheid.

Een eindje verderop in zee moest het Île de Sein liggen, waarheen in oude tijden gestorven druïden werden overgevoerd. Legendes vertelden dat in sommige nachten, als de maan rijp en vol was, de zielen van de doden aan de baai stonden te wachten om scheep te gaan naar de eilanden der gelukzaligen, die nog verder naar het westen lagen.

Jany was gesteld op de mythevorm, waarin alles samenhang en betekenis heeft en heden en verleden elkaar raken. Oog in oog met de zee, omgeven door het tumult van de golven en de krijtende meeuwen, vond hij het gemakkelijk om te geloven in een tussenlaag, een droomwereld waarin dat wat bestaat raakt aan dat wat zich nog aan het vormen is. De wind bracht hem boodschappen vanuit die mythische ruimte, de meeuwen die op de wind scheerden waren boodschappers en waarschuwers.

Het begon te schemeren, een felle kou kwam in de lucht. Hij liep terug naar zijn hotel, dat verder was dan hij zich had gerealiseerd. Toen hij er eindelijk binnenliep, was het zo goed als donker.

Die avond gebruikte hij een eenvoudige broodmaaltijd, want de kok was al naar huis. Hij at haastig en nam de fles wijn, waar hij nog maar één glas uit had gedronken, mee naar zijn kamer. Daar trok hij een kamerjas aan om zich te beschermen tegen de tocht die onder de ramen door stroomde. Terwijl hij de duistere klacht van de zee tegen de klippen hoorde, begon hij te schrijven.

Dagenlang werkte hij, alleen onderbroken door lange wandelingen langs verlaten stranden, in een heerlijke monotonie. Als hij schreef beving hem een weemoedige ernst, gevangen in het zware ritme van zijn zinnen en de symbolische betekenis van de woorden; zijn zee, zijn wind, zijn meeuwen, zijn spiegels en zijn ramen. Een dichtbundel moest een wereld op zichzelf worden, een werkelijkheid in innige verstrengeling met de taal. Een poëtische waarheid.

Hij schreef drie nieuwe gedichten en rangschikte de bestaande gedichten tot een geheel nieuwe orde, tot de euforie van het scheppen plaatsmaakte voor een diepe vermoeidheid. De droom sprong van hem weg, zijn gedachten gingen meer en meer uit naar de tastbare wereld en maakten gaten in zijn concentratie.

Op die onrustige momenten werkte hij zijn correspondentie bij. Hij schreef brieven aan zijn vrienden Jan Slauerhoff, Eddy du Perron en Joep Nicolas en zijn broer Marius, die door iedereen Eep werd genoemd omdat Jany als dreumes het woord 'baby' niet uit kon spreken en er 'epie' van maakte. En hij schreef een vrouw, een jonge vrouw die hij nog niet tussen de lakens had weten te krijgen: Mies Peters.

Hij kende Mies al zijn halve leven, voornamelijk als schattig meisje. Haar ouders beheerden herberg De rustende jager in Bergen. Ze was een open, vrolijk kind dat duidelijk genoot van de drukte die de bezoekers brachten. Hij had haar weleens bij de tramhalte aangetroffen, dennenappels gooiend naar mensen die uitstapten. Als tiener hielp ze mee in het café van de herberg, waar hij regelmatig een jenever dronk. Nadat ze Bergen verliet om ergens anders naar school te gaan stuurde hij haar elk jaar op 22 juni een kaart voor haar verjaardag.

Hij had jaren niet meer aan haar gedacht toen hij haar ineens in de duinen zag waar hij zijn ochtendwandeling maakte. Door de blik die de vrouw op hem gericht hield, voelde hij zich gedwongen kort te groeten en daarna herkende hij haar pas. Miesje was, met haar ranke lichaam en golvende donkere haar, een vrouw geworden. Ze liet de kinderwagen los en omhelsde hem. Wat ongemakkelijk liet hij zich haar enthousiasme welgevallen, onderwijl de hand schuddend van de man bij de kinderwagen, die zich nadrukkelijk voorstelde als haar echtgenoot. Ze vroeg Jany van alles en gaf hem nauwelijks tijd om te antwoorden. Teleurgesteld nam ze afscheid nadat haar man voorstelde weer eens verder te wandelen.

Kort daarna bracht Mies hem een onverwacht bezoek. Hij zat

te werken toen ze aanbelde. Hij was geen voorstander van onaangekondigde bezoeken en maakte zich er onder het mom van werk meestal met een beleefdheidspraatje van af, maar één blik op Mies en haar stralende gezicht deed hem anders besluiten.

Toen ze in een stoel ging zitten, kwamen haar lange, slanke kuiten een stuk onder haar rok vandaan. Ze had nog steeds dezelfde trage oogopslag – loom zonder lui te zijn. Zwoel, zou je het zelfs kunnen noemen. Ze vertelde trots dat ze af en toe een rolletje had bij het toneel. Ze woonde in Rotterdam met Paul Metz, een tapijthandelaar met wie ze nu een paar jaar getrouwd was. Hun dochtertje Joyce was een halfjaar geleden geboren. Het moederschap had haar niet dichter bij haar man gebracht, bekende ze. Haar bestaan leek eerder gevuld met ‘banaliteiten en klusjes’ dan met het warme, intieme gezinsleven uit haar fantasie.

Jany had zijn hand op haar arm gelegd toen ze het even te kwaad kreeg en ze had de hare erop laten rusten, zonder verder te praten. Als ze op dat moment haar gezicht naar hem had opgeheven, had hij haar misschien durven kussen, maar dat deed ze niet. Ze haalde haar hand van de zijne af, schonk hem een moedige glimlach en het moment was voorbij.

Een verhouding met haar beginnen zou immoreel zijn, vermaande hij zichzelf toen ze weg was. Hij had eerder jongere vrouwen bemind, maar hij en Mies scheelden wel drieëntwintig jaar. Vierentwintig was ze, godbetert. Dat ze getrouwd was, was in zijn ogen geen obstakel voor een affaire – hij had zelfs een voorkeur voor gebonden vrouwen omdat zij discreet waren en geen verwachtingen koesterden –, maar een vrouw die zo kort was getrouwd en pas moeder was geworden had iets eerzaams over zich. Iets waar je van af moest blijven.

Toch, of misschien juist daardoor, liet de gedachte aan Mies hem niet los. Ze had bij het afscheid haar adres gegeven, ‘zodat hij eens langs kon komen als hij in Rotterdam was’ en hij schreef haar een brief. Ze schreef terug, met net genoeg aanmoedigende signalen om zijn verleidingsspel door te zetten.